

Zîr Sâlim ve Don Kişot'un Hikâyelerinde Özel ve Sosyal Delaletler Subjective and Social Implications in the Stories of Zîr Sâlim and Don Quixot

İbrahim Alşibli

Dr. Öğr Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-3869-5122

ÖZET

Karşılaştırmalı edebiyat, doğuşundan bu yana, özellikle edebi formların milletlerin kimliklerini ifade etme konusunda en önemli araçlardan biri olması nedeniyle, farklı milletler ve halklar arasındaki iletişimi ve fikir alışverişinde bulunulmasını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Arap kültüründe Zîr Sâlim karakteri, İspanyol kültüründe ise Don Kişot karakteri gibi bazı karakterler halklar tarafından geniş bir şöhret kazanmış ve büyük ilgi görmüştür. Böylece iki karakter, özellikle de dilsel ve kültürel sınırları aşan küresel bir karakter olması itibarıyla Don Kişot, bilhassa onun Avrupa'daki ilk roman eserlerden biri olarak kabul edilmesi nedeniyle en önemli edebi modeller arasında yer aldı. Ayrıca söz konusu roman, Avrupa Rönesansı sırasında şövalyelik düşüncesiyle alay etme ve sınıf farklılıklarını, yolsuzluğu ve sosyal adaletin yokluğunu eleştiren yeni bir fikri de içeriyordu. Zîr Sâlim'in karakteri ise, Arap kültürünün en ünlü ve yaygın isimlerinden biridir. Zîra onun cahiliye döneminde büyük bir şair olmasının yanı sıra güçlü fiziksel yapısına ve doğüstü yeteneklerine sahip kahraman bir şövalyeydi. Bu da onu, etrafında hikâyeler ve öykülerin örüldüğü efsanevi bir şövalye haline getirdi. Makale, söz konusu iki karakter arasındaki özel ve sosyal delaletler üzerinde durmayı amaçlamaktadır. Makale iki bölümden oluşmaktadır. İlki özel delaletlerin yönlerini inceler, bunun en önemli sonuçlarından biri de kahramanın özel delaletlerin en önemli şekli olduğudur. İkinci bölümde Don Kişot ile Zîr Sâlim arasındaki sosyal delaletlerin yönleri ele alındı. Bu bölümün en önemli sonuçlarından biri, Don Kişot romanı ile Zîr Sâlim'in hikâyesi arasında, aralarındaki zaman farkı ve Arap ile İspanyol toplumları arasındaki kültürel kompozisyon farklılığından dolayı sosyal yönlerin farklı olduğudur. Bununla birlikte aralarındaki karşılaştırma, çeşitli edebiyatlar arasında insani boyutun birliğine inanan kültürleşme bağlamından hareket etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili Edebiyatı, Kültür- Karşılaştırmalı Edebiyat- Popüler Kültür, Don Kişot- Zîr Sâlim.

ABSTRACT

Since its birth, comparative literature has aimed to strengthen communication and exchange of ideas between different nations and peoples, especially since literary forms are one of the most important tools for expressing the identities of nations. Some characters, such as the character of Zîr Salim in Arabic culture and the character of Don Quixote in Spanish culture, have gained wide fame and attracted great attention among the people. Thus, the two characters, especially Don Quixote as a global character that transcends linguistic and cultural borders, became among the most important literary models, especially since it was considered one of the first novels in Europe. It also contained a new idea, ridiculing the idea of chivalry during the European Renaissance and criticizing class differences, corruption, and the lack of social justice. As for the character of Zîr Sâlim, he is one of the most famous and widespread names in Arab culture. Because, in addition to being a great poet during the period of ignorance, he was also a heroic knight with a strong physical structure and supernatural

abilities, which made him a legendary knight around whom stories and tales were woven. The article aims to focus on the subjective and social implications between the two characters in question. The article consists of two parts. The first examines aspects of subjective signification, one of the most important conclusions of which was that the hero is the most important form of subjective signification. In the second part, aspects of the social implications between Don Quixote and Zîr Sâlim were discussed. One of the most important conclusions of this chapter is that the social aspects are different between the novel Don Quixote and the story of Zîr Sâlim due to the time difference between them and the difference in cultural composition between Arab and Spanish societies. However, the comparison between them started from the context of acculturation, which believes in the unity of the human dimension among various literatures. The article ended with a conclusion containing the most important conclusions.

Keywords: Culture- Comparative Literature- Popular Culture, Don Quixote- Zîr Sâlim

GİRİŞ

Don Kişot romanı 1605-1615 yılları arasında De Cervantes tarafından kaleme alınmıştır. Roman, romantizm fikrini eski ihtişamına kavuşturmak için bir dizi serüven sırasında çiftçi Sancho Panza'nın eşlik ettiği Alonso Quixano adlı hayali olan bir şövalyenin etrafında dönmektedir. Romanın kahramanı, romantik romanları takıntılı bir şekilde okuması onu çılgına çeviren, bir grup papaz veya koyun sürüsüne veyahut dev canavarlar olduğunu düşündüğü yel değirmenlerine saldırması ve dolayısıyla onlarla kılıcıyla savaşması gibi hayal gücünde mevcut olan birtakım zorluklarla yüzleşmeye sevk eden asilzade bir adamdır.

Roman, fantezi konusuna odaklandı, nesnel gerçeklik kavramına saldırdı ve eski şövalyelikle alay etti. Don Kişot şövalyelik idealine takıntılıydı, şövalyelik döneminin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen eski Zîrhını kuşanan Don Kişot başıboş bir şövalye gibi yola çıkar. Don Kişot'un kötü insanlarla savaşmakta ısrar etmesi sonucu yaveri Sancho ile birlikte bir dizi serüvene atılır ve koyunlarla veya katırlarla kavga ederek bazen de bazı köylüler tarafından dövülerek talihsiz olaylar yaşarlar. Don Kişot romanın sonunda dövülerek ve aldatılarak köyüne döndürülür. Ailesi onun dönüşüne sevinirken yakınları onun yeniden çılgın serüvenlerine dönmesinden endişe duyar.

Zîr Sâlim'in hikâyesi ise sözlü olarak nesilden nesle aktarılarak Arap popüler kültürünün bir parçası haline geldi ve birçok değişikliğe ve ilaveye tabi tutuldu. Hikaye, 19.yüzyılda Kahire'de bir kitap halinde yayımlandı. Zîr Sâlim'in hikâyesi, Arap Yarımadası'ndaki Arap (Hûrşid, 2002) kabilelerinin savaşlarının ve göçlerinin tarihini kaydetmiştir. Zîr'in savaşları, Küleyb'in Besûs isimli deveyi öldürmesi üzerine kardeşi Küleyb'in öldürülmesiyle başladı. Küleyb'in adı geçen deveyi öldürmesinin durumu Cessâs'ı kızdırdı ve Küleyb'i bıçaklayarak öldürdü. Bu savaşa Besûs adı verilmiştir. Söz konusu savaş kırk yıl sürdü; bu süre zarfında Zîr'in kahramanlığı, gücü ve cesareti savaşlarda ortaya çıktı. Cahiliye döneminde onun savaşlardaki kahramanlığının haberlerinin yayılması nedeniyle hikâyesi, Arap kültüründe en çok aktarılan popüler hikâyelerden biri haline geldi.

Makale, karşılaştırmalı edebiyattan genel bir yöntem benimsemekte ve geleneksel Fransız ekolünün teorik veya pratik olarak ortaya koyduğu her şeyi reddeden, karşılaştırmalı edebiyata yeni bir kavram kazandıran ve karşılaştırmalı çalışmayı yönetecek yeni temeller çağrısında bulunan Amerikan ekolünün yönteminden iki karakterin arasında yapılan karşılaştırılmasında yararlanmaktadır. Söz konusu yeni temeller şu şekildedir:

– Tarihin ve edebi eserlerin uluslararası bir bakış açısıyla incelenmesiyle ilgili olduğundan, edebiyat olgusunu politik ve dilsel engelleri dikkate almaksızın kapsamlı bir şekilde incelemenin gerekliliği.

– Karşılaştırmalı edebiyatta eleştirel bir yöntemin uygulanması çağrısında bulunulması ve edebi eserlerin içerdiği yabancı etkilerin ve bunların yabancı edebi eserlere yaptığı etkinin sınırlandırılmasına dayalı yöntemden vazgeçilmesi.

– Karşılaştırmalı çalışmaların, bir yandan edebiyatlar ile sanat, felsefe, tarih ve sosyal bilimler gibi diğer bilgi alanları arasındaki mevcut ilişkileri incelemesini sağlamak için çağrıda bulunmak (Claudio , 1993, pp. 7-12).

– Karşılaştırmalı edebiyatın değeri, edebi eserler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyan eleştirel bir yapıya sahip olmasıyla ortaya çıkmaktadır. İşbu karşılaştırmalı edebiyat, her bir edebi eserin kendine özgülüğünü koruyan, farklı düşünce ve algılar nedeniyle bazı edebiyatlara diğerlerinden daha fazla statü kazandıran kültürel tarzların ötesine geçen karşılıklı bir çerçevede gerçekleşir. Ancak karşılaştırma, farklı dillere ait edebi metinler arasındaki birtakım karşılaştırmayı belirleme gücünü varsayar. İlk bakışta metinler farklı yönelimleri ediniyormuş gibi görünebilir fakat kültürleşme bağlamında hareket etmeye devam edeceklerdir (The Hutchinson Encyclopedia of Literature, 2006: 186-189).

Bu makalede, farklı edebiyatlar arasındaki benzerlik ve farklılıklarıyla ilgilenen karşılaştırmalı edebiyat bakış açısından, Zîr Sâlim'in hikâyesi ile Don Kişot romanı arasındaki karşıtlık şekillerini göstermeye çalışıyoruz. Aralarında karşılaştırma yapılmasının nedenleri şunlardır: Aralarındaki en önemli sosyal ve öznel delaletleri göstermek.

- İki önemli edebi karaktere ışık tutmak.
- Arap ve İspanyol edebiyatı arasındaki kültürel özgünlüğü göstermek.
- İki karakterin, hedeflerine ulaşma konusundaki güdülerinin çoğunda benzemiş olması.
- İki karakterin, ister Arap kültüründe ister İspanyol kültüründe olsun, popüler kültürde büyük yaygınlık kazanan edebi karakterler olmaları.
- İki karakterin arasında şövalye görünümü, hırs ve hedefe ulaşma kararlılığı gibi pek çok kesişim noktası bulunması.

2. ÖZNEL DELALETLER

Öznel delaletler, hikâye içinde bir dizi serüven aracılığıyla Don Kişot ve Zîr Sâlim'in temsil ettiği kahramanla ilişkilidir. Belki de *Don Kişot* romanını Zîr Sâlim'in hikâyesinden ayıran en önemli şey, bir şövalyelikte değerini kanıtlamak için hayal gücüyle gerçekçi ya da hayali kahramanlık gerçekleştiren Don Kişot gibi birçok şekilde ortaya çıkan kahraman imgesidir. Öyle ki, Don Kişot amacına ulaşma konusunda o kadar ısrarlı olduğundan hayal ile gerçeği birbirinden ayıramayacak kadar karıştırarak gerçek ile hayal dünyaları arasında tek bir dünya gibi yaşarken Zîr'in hikâyesinde öznel delaletler, savaşlardaki kahramanlıkları ve kahramanlığını yücelten hikâye ve haberler aracılığıyla karşımıza çıkmaktadır.

Belki de Don Kişot'un öğretilerinde, insanın gerçekçilikle ilişkisini açıklayan birçok doğru ve isabetli unsurlar bulunmaktadır. Bu öğretilerde insanın sahip olması gereken özellikler, onun yetenekleri ve onun için değerli olması gereken şeyler vardır. Edebiyat, büyük özgürlük kavramını tanıtmıştır; bunu karakteri ve gerçeği anlatan tarzı ve gerçekçilikle tasvir edilen

şekli aracılığıyla yapmıştır. Aslında Don Kişot, gerçekten şövalyeliğin kahramanlık ve cesaretini simgeler; doğrulukla adaletin savunucusu olur ki; bu da gerçekçiliğin en yüce prensiplerinden biridir. Don Kişot bu görüşü ifade etmektedir.

"Çok yanlış anlamışsın!" diye cevap verdi Don Quijote. "Şunu bil ki Sancho, bir ay hiçbir şey yememek, yediği zaman da elinin altında ne bulursa onu yemek, bir gezgin şövalye için şereftir. Sen de benim kadar çok öykü okusaydın, gayet iyi bilirdin bunu. Çok öykü okudum ama hiçbirinde gezgin şövalyelerin tesadüfen, şövalyelerin onuruna verilen kimi mükellef ziyafetler haricinde yemek yediğine rastlamadım. Diğer günler kıt kanaat idare ederlerdi. Her ne kadar, hiçbir şey yemeden, öteki tabii ihtiyaçlarını karşılamadan yaşayamayacakları açıkça da (çünkü onlar da bizim gibi insandı), şurası da açık ki, hayatlarının büyük bölümünü koruluklarda, çöllerde gezerek, aşısız geçirdikleri için, en çok yedikleri yemekler, köy gıdaları olmalıydı, senin şimdi bana sundukların gibi. Kısacası, dostum Sancho, benim neyi seveceğimle üzme kendini, yeni âdetler çıkarmaya, gezgin şövalyeliği yolundan saptırmaya da kalkma." (Cervantes, 1995: 1/108)

Karakterlerimizin, bu duruma aldırmadan Jalila'nın yaptıklarını umursamadan, gerçekliği anlaması ve ona bilinçli bir şekilde yaklaşması gerekmektedir. Bu hikâyenin anlatımındaki birçok anlam, bizi gerçekliğe döndürür, adeta önümüzde varmış gibi. Kahramanlık karakteri, farklı türlerdeki kahramanların hikayelerde tasvir edilen kahramanla ilgili bir tür sanatsal ifade olduğunu ve aynı zamanda içimizde derinlemesine bir arzuyu ifade ettiğini göz önünde bulundurur. Bu arzu, duygusal tepkileri tetikleyen deneyimlerden kaynaklanan ve deneyimleriyle birlikte gerçek dünyadaki deneyimleri teşvik eder. Bizi bu gerçek dünya deneyimlerini daha önceki bir deneyimle karşılaşmış bir şekilde almak için haZîrlar. Bu önceki deneyim, gelişmiş varlığımızın sürekli fedakârlık gerektiren özünü anlama yeteneğini içerir. (Bozkurt, 2005, s. 135) Anlatıcı şöyle dedi: "Sabah olunca ışık saçtı, savaş ve mücadele davulları çaldı, Şibun ve Cassas atlarına bindiler, aynı şekilde Zîr, ayakları altında tozu dumana katıp ilerledi. Kahramanları ve adamlarıyla buluştu. Savaşçıları cenkte kararlılık gösterdiler. Şibun sahaya çıktı, yanında kahramanlar ve şövalyeler vardı, onları mağlup etti ve onlara hayranlıkla baktı. Sadece bir şövalye ona çarptı, onu etkisiz hale getirdi ve atını ters çevirdi. Sonra daha güçlü bir yürekle bağırdı ve kuzeni el-Mühelhil'i yanına çağırdı. Zîr, yeğeni tarafından yapılan bu eylemleri görünce, kızarmış gözlerle ona baktı." (Kıssatü'z-Zîr Sâlim el-kebir, 2013, s. 164-165)

Don Kişot'un bakış açısından gerçekçilik, temelde duygularını ve hislerini psikolojik bir yorum olarak yansıttığı bir anlam taşır. Bu duygular büyük ölçüde varsayımlara ve antik şövalyelerin eylemlerine dayanıyordu. Bu anlamda, gerçekçilik aslen şaşırtıcı karakterlerin çoğunun psikolojik krizlere, hatta psikolojik terime göre "ağır hastalık" olarak adlandırılan psikonevroza maruz kaldığı, bir şekilde yorumlanabilir. Kişiliğini korku sarmış ve her şeyden korku duymaya başlamıştır. Bu nedenle, kişilik, uzay yolculuklarını taklit eden ve psikik durumların bir sonucu olarak ortaya çıkan, bilinçsiz işlemlerle genellikle sıra dışı hale gelir. Bu işlemler, psikolojik baskının sonucu olarak ruhsal dengeyi sağlamak ve toplumsal gerginliği çözmek için ortaya çıkar, Don Kişot bunu ifade ederken şöyle der:

"Tesadüf, o gece handa Eski Toledo Santa Hermandad kolluklarından biri kaçıyordu. Kavganın tuhaf gürültülerini duyunca, kısa değneğiyle belgelerinin bulunduğu kutuyu kapıp karanlıkta odaya girdi ve dedi ki: "Kanun namına durun! Santa Hermandad namına durun!" İlk önce, çökmüş yatağında, yediği yumruklardan kendini kaybetmiş, sırtüstü yatan Don Quijote'yle çarpıştı; el yordamıyla ilerlerken yapıştığı sakalını tutuyor, bir yandan da, "Kanun namına" diye tekrarlıyordu. Ama yakaladığı adamın kıpırdamadığını görünce ölü olduğunu, içeridekilerin de onun katili olduğunu sandı ve bu şüphe üzerine sesini iyice

yükselterek bağırdı: "Hanın kapısını kapatın! Kimseyi dışarıya salmayın, adam öldürülmüş burada!" Bu haykırıyla herkes yerinden sıçradı ve her biri sesi duyduğu anda kavgayı kesti. Hancı odasına, katırcı semerlerine, kız da odasına çekildi; sadece bahtsız Don Quijote ve Sancho, oldukları yerden kıpırdayamadılar. Bu arada kolluk, Don Quijote'nin sakalını bıraktı ve suçluları bulup tutuklamak üzere bir ışık aramaya çıktı; ama bulamadı, çünkü hancı odasına giderken lâmbayı mahsus söndürmüştü. Mecburen şömineye gidip uzun uğraşlar sonunda başka bir kandil yakabildi" (Cervantes, 1995, p. 1/159)

Önceki parçada Don Kişot hakkında gözlemediğimiz nitelikler, onun bir aciz olduğunu ve korkak biri olduğunu gösterir. Bu nitelikler, onun gerçek bir kahraman olduğunu, yaşadığı anla etkileşimde bulunan ve diğer herhangi bir insan gibi davrandığını ifade eder. O, olağanüstü bir varlık değildir.

Zîr Sâlim'in kahramanlık kavramı, gerçekçi yaklaşımda iyimserlik ve yarının umudu prensibiyle buluşmaktadır. Aynı zamanda, kabile endişeleriyle bütünleşme ve bu topluluk içerisinde aktif bir rol üstlenme, kahramanın gerçekçi bir şekilde tasviriyle de buluşmaktadır. Söz konusu tasvir, "dolaylı olmayan" düşüncüyü ifade etmek için kullanılan sembolik imgenin temel alındığı ve gerçek bir kahramanın kendisini adadığı bir mesele için mücadele ettiği "doğrudan" temsil edilen gerçekçi edebiyatta karşımıza çıkmaktadır. Bu kahraman, insan bilincinin seviyesini ortaya koyar ve söz konusu niteliklerin ortaya çıkmasını gerektiren sosyal ihtiyaçları da açıkça ifade eder:

"Kavmine düşen felaketleri gören Cassas sonuçlardan korkarak kaçmanın akıbetini anladı. Eğer karşılarında dururlarsa ebedi bir yıkıma uğrayacaklarını biliyordu ve aralarında hiç kimse kalmayacaktı. Bu nedenle kaçtı ve Arap kabilelerinin geri kalanıyla birlikte kaçış aradı. Zîr, ganimetler ve büyük servetler elde etti, ardından yanındaki şövalyelerle birlikte kendi insanlarına döndü. Durumu mükemmel ve zenginlik içindeydi. Kardeşinin sarayına yerleşti ve Arap kralları onunla iletişime geçerek barış teklif etti. Zîr, savaş için uygun zamanı bekliyordu. El-Yamama, yaptıkları için onu övdü ve şöyle dedi: "Ey kahraman, seni övmekten asla vazgeçmeyeceğim. İntikamı aldın, ateşi söndürdün, zafer ve başarıyla döndün" (Kıssatü'z-Zîr Sâlim el-kebîr, 2013, p. 102).

Don Kişot'un bakış açısına göre kahramanlık gerçeklikte, gezici şövalyeler sınıfının temsil edildiği bir karakterdir. Bu şövalyeler cesaretleriyle tanınırlar; Zîra gerçekçi bireysel kahraman, bir sınıfın temsilcisidir ve onu sembolize eder. O, geniş bir tabakanın sembolik bir temsili olarak kabul edilebilir, bu tabaka işçiler veya yoksullar gibi geniş bir kesimi temsil edebilir. Bu nedenle vurgu, kahramanın bireyselliğine değil, onu temsil eden ortak özelliklere ve ait olduğu tabakaya yönelir:

"Kanunların haricinde kendin fazla kural koyma; koyarsan da, dikkat et, yararlı olsunlar, her şeyden önemlisi de, gözetilsinler; çünkü gözetilmeyen kural yok gibidir. Üstelik, bu kuralları koyma bilgeliğini ve yetkisini gösteren senyörün, kurallara uyulmasını sağlayacak gücü gösteremediğini düşündürürler. Korkutan, fakat uygulanmayan yasalar ise, zamanla, kurbağaların kralı olan kütüğe benzer; kurbağalar başta kütükten korkmuş, zamanla aşağılayıp üzerine binmişlerdi. Faziletlerin babası, kötü huyların üvey babası ol. Ne her zaman sert, ne de her zaman yumuşak ol; bu iki uç arasında bir orta yol izle; bilgeliğin sırrı budur. Hapishaneleri, mezbahaları ve pazar yerlerini ziyaret et; bu gibi yerlerde valinin varlığı büyük önem taşır; vali, bir an önce salıverilmeyi bekleyen mahkûmlar için bir teselli kaynağı, o varken tartıda hile yapmayan kasapların gözünde bir öncü, aynı sebeple, pazardaki satıcılar için de bir korkuluktur. Aslında öyle olsan da, ki sanmıyorum, harislik, kadınlara düşkünlük ve oburluk emareleri gösterme; çünkü ahali ve seninle teması olanlar,

bu tür baskın bir eğilimini görürlerse, sana bu açığundan saldırırlar ve mahva kadar götürürler" (Cervantes, 1995, p. 2/386)

Kahramanlık, sahibini çevresindeki sıradan insanlardan üstün kılar. Bu tür kahramanlık, gizemli veya sihirli kaynaklardan değil, gerçeklikten ve gerçeklerden beslenir. Kahramanlık yücelik taşır, mükemmelliğin bir ifadesi ve ruh ile beden birleştiği bir spor olarak ortaya çıkar. Aynı zamanda eşsiz bir enerjinin tam bir ifadesidir ve cesaret kahramanlığın özüdür. Destanlarda, masallarda, en yüksek insani vasıf olarak işlenen kahraman (Ergin, 2017, s. 8) Zîr Sâlim'e göre gerçekçi kahramanlık, sahtekarlık ve aldatmadan uzak, mitoloji veya tanrısal özelliklerden yoksun gerçek güçlere işaret eden bir belirtidir. Araplar eski zamanlarda tiyatro kahramanlığını veya efsanevi kahramanlığı tanımamışlardır; aksine, gerçekçi kahramanlığı tanımışlardır. Bu gerçekçi kahramanlık, sahibini gücü, cesareti, insiyatifi, korkusuzluğu ve akranlarını aşma yeteneğiyle sıradan insanlardan yükselten bir kahramanlık biçimidir. Bu kahramanlık, tanrısal soylardan veya yarı-tanrılardan değil, kendi insanlığıyla sınırlı, insan doğasından gelen, sınırları aşmayıp bir insan olan bireyden gelir. Bu tür kahramanlık, gizli veya sihirli güçlerden ziyade gerçeklikten ve gerçeklerden beslenir; insan bedeninin gücüyle büyük cesaretine dayanır. Bu cesaret, canavarları ve komşu kabileleri etkisiz hale getiren, her türlü zorluğun üstesinden gelebilen bir güçtür:

"Bir gün Kullayb, ona şunları söyledi: "Kardeşim, seni eğlencelerle ve içkili mekanlarda meşgul görüyorum. Kalbin sıkıntılardan ve üzüntülerden boş gibi, adeta zamanın değişkenliklerini sormuyormuşsun gibi. Ancak sonuçları hesaba katman gerekmektedir; çünkü zaman hızla dönen bir çark gibidir. Bir gün seni güldürdüğünde, bir yıl sonra ağlatabilir. Kimse sürekli güzellik durumunda ve iyi bir durumda olamaz" (Kıssatü'z-Zîr Sâlim el-kebîr, 2013, p. 7).

Don Kişot, ünü ve öykülerinin yaygınlaşması nedeniyle birçok entrikanın ve komplonun hedefi haline geldi. Çünkü o, hayatın her alanında neşe ve kederle, güç ve zayıflıkla, zenginlik ve yoksullukla etkileşim içinde olan gerçek bir kahraman olarak başkaları tarafından kıskanıyordu, Başkalarının kıskançlığının yarattığı acıyı Sancho'nun sözleriyle anlatıyor:

"Bu sırada Sancho, şüphyle baktığı rahip ve berber sürekli yanlarında olmadan, efendisiyle konuşabileceğini görüp, kafesin yanına gitti ve dedi ki: "Saygıdeğer efendim! Vicdanımı rahatlatmak için size yapılan büyüyle ilgili bir şey söylemek istiyorum. Şu yüzleri örtülü iki kişi, bizim köyün rahibiyle berberi. Bana kalırsa, zat-i âliniz kahramanlıklar gösterip meşhur olmakta onları geride bıraktığınız için surf kıskançlıklarından, sizi böyle oyuna getirip hapsedtiler. Eğer bu doğruysa, demek ki size büyü yapılmadı, hile yapıldı. Bunu kanıtlamak için de size bir şey sormak istiyorum; eğer tahmin ettiğim cevabı verirseniz, bu aldatmacayı açıkça göreceksiniz, size büyü yapılmadığını, aklınızın karıştırıldığını anlayacaksınız."Ne istersen sor, evlâdım Sancho," dedi Don Kişot. "Ben her soruna cevap veririm. Şu bizim gelenlerin rahiple berber, hemşerilerimiz ve ahbablarımız olduğu meselesine gelince, onlar gibi görünmeleri pekala mümkün, ama gerçekten onlar olduklarına sakın inanma. Şunu anlamam lâzım ki, senin dediğin gibi onlara benziyorlarsa bana büyü yapanlar, onların kılığına girmişler demektir; çünkü büyücüler kolaylıkla istedikleri kılığa girerler. Herhalde sana bunları düşündürmek ve elinde Theseus'un yumağı bile olsa içinden çıkamayacağı bir labirente sokmak için, arkadaşlarımızın kılığına girdiler. Ayrıca benim de zihnimi karıştırmak istemişlerdir; bu felâketin başıma nereden geldiğini çıkartamayayım diye. Bir yandan, sen diyorsun ki yanımızdakiler bizim köyün rahibiyle berberi; öte yandan, ben kendimi kafese tıkmış buluyorum; tabiatüstü olmayan bir insan gücünün beni hapsedmeye yeterli olamayacağını da bildiğim için bana yapılan büyüün, okuduğum gezgin şövalyelere

yapılan büyülerin hepsini aştığını söyleyebilirim, düşünebilirim ancak. (Cervantes, 1995, pp. 2/130-131)

Gerçek kahraman, Zîr Sâlim'in Beni Murra ile yürüttüğü müzakereler ve barış girişimleri yoluyla ortaya çıkar. Zîra o, gerçekliğe etkileşimle yanıt veren bir kahramandır ve yaşadığı anın dikte ettiği eylemleri düşünerek amacına ulaşmak için atılması gereken adımları düşünür. Çünkü savaş uzun yıllar boyunca sürmüş ve her iki taraf da onu sonlandıramamıştır; bu nedenle Zîr, Beni Murra ile iletişim kurmak üzere onların yanına gitmiştir. O, yalnızca savaşın seyrini tek başına değiştirebilecek bir süper kahraman değil, aksine zaferin oluşumunda pay sahibi olan gerçek bir kahramandır.

Kahraman karakterin gerçek tasviri, her anlamda geçmişin bir resmidir ve Zîr Sâlim'in aşiret toplumunda yaşadığı gerçeğiyle bağlantılıdır. Bu, kişisel deneyimin değerlerimizin çoğunu sosyal ve gerçek düzeyde etkilediği anlamına gelirken, Don Kişot için kahramanlık kötüler ve şeytanlarla mücadeleden geçer.

2.1. Zîr ve Don Kişot Arasındaki Karakterin Özellikleri

Kahramanı “sahip olduğu şeyleri, evini, ailesini, yurdunu ve malını mülkünü terk ederek, bilinmeyene yönelen, yabancı yerlere gitmek cesaretini gösteren insandır (Fromm, 2006, s. 150) F Thomas Carlyle, “Kahramanlar” isimli eserinde, kahramanları zaman zaman “büyük adamlar sözü ile belirtmekte ve görevleri, meslekleri doğrultusunda bir sınıflandırma yapmaktadır (Carlyle, 2021) Bu konuda, tarih boyunca tüm kahramanlar için ortak olan genel niteliklere işaret edebiliriz. Kahraman, cesur, şövalye ve büyük bir savaşçı olarak nitelendirilir.

Don Kişot romanı ile Zîr Sâlim'in biyografisi arasındaki kahramanın nitelikleri dış biçim açısından farklılık gösterir. Don Kişot, romana göre çok zayıf ve yaşlı bir karakterdir, güçsüz bir atı vardır. Bu özellikler, onun romandaki rolüyle uyumludur. Çünkü şövalyelik çağı uzun bir süre önce sona erdiği için büyük şövalyelerin toplumda büyük bir itibarı kalmamıştır. Bununla birlikte, Don Kişot bu fikri reddeder ve şövalyeliğin eski ihtişamını ve insanları kötülüklerden kurtarma görevini geri getirmekte ısrar eder. Don Kişot'un komik ve alaycı postası, onun karakterindeki çelişkidir kaynaklanır. Bazı zamanlarda gerçekçi ve normal bir insan gibi davranırken, bazen delilik etkisi altında kalarak toplumu eleştirmek için hedeflerine ulaşmaya çalışır. Don Kişot'un çelişkisi aynı zamanda romanın sonundaki sahnede şövalyelikle ilgili kitaplara olan tutumunda da görülür. Bu kitapların topluma zararlı olduğunu ve yalanlarla dolu olduğunu düşünerek reddeder ve onları masallara benzetip onların faydasız olduğunu savunur.

Zîr Sâlim'in özellikleri çok farklıdır çünkü o, büyük ve güçlü, cesur bir şövalye ve büyük bir savaşçıydı. Birçok savaşa katıldı ve İslam öncesi dönemde Arap Yarımadası'nda yaşayan gerçek bir kişiydi. Bunun yanı sıra, önemli bir şair olduğu bilinmektedir, hikâyesi kuşaktan kuşağa aktarılmış ve halk kültürünün bir parçası haline gelmiştir. İki kahramanın en önemli benzerlik noktalarını şöyle özetleyebiliriz:

- Her iki kahraman için de maceraları boyunca kadının varlığı önemliydi.
- Her ikisi de maddi kazanca odaklanmadı, amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştılar.
- Zîr Sâlim ve Don Kişot karakterleri halk masallarında efsanevi birer karaktere dönüştü.
- Seyahat ikisinin de yaşamında önemli bir role sahiptir.
- Etkileri, onları takip eden şairlerde, yazarlarda, tiyatrocularla halk kültüründe hissedildi.

- Her iki kahraman da, zorluklara rağmen hedeflerine ulaşmaya kararlılıkla devam etmeyi başardı.
- Don Kişot, onlarca yenilgiye rağmen pes etmedi ve amacını gerçekleştirmek için yoluna devam etti. Aynı şekilde Zîr Sâlim de uzun soluklu savaşlarından yorulmadan mücadelesine devam etti.

İki kahraman arasındaki en önemli benzerlik noktalarını şöyle özetleyebiliriz:

Zîr Sâlim	Don Kişot
Gerçek bir şövalye	Rüya gibi ve mağlup bir şövalye
Kahramanlığı şövalyelik döneminde ortaya çıktı	Zamanı geçtikten sonra şövalyeliğin önemini yeniden kazandırmaya çalıştı
Yalnızdı ve başarısı bireyseldi	Hedeflerine ulaşmasına yardım edecek birine ihtiyacı vardı
Kahramanlığı şiir yoluyla aktarıldı ve ardından Arap popüler kültürünün bir parçası oldu	Kahramanlığı roman türü aracılığıyla kaydedildi
Tarihte var olan gerçek bir karakterdir	Cervantes'in yarattığı efsanevi bir karakterdir
Karakteri sabit duruşuyla/kararlılığıyla ayırt edildi	Karakteri kararsızlıkla karakterize edildi: Şövalye-naif - aptal-hatip
Güçlü bir vücudu vardı	Zayıf ve çelimsizdi
Çölde yaşıyordu	Köyde yaşıyordu
Savaşları kardeşinin intikamını almak için olup gerçektir	Savaşları hayali ve gerçek dışıydı
Halkı ve düşmanları tarafından takdir edildi	Başkaları tarafından kendisiyle alay edildi
Kabilesini savaştan kurtarmak istedi	Dünyayı kötü insanlardan kurtarmak istedi
Zîr Sâlim'in biyografisi kahramancaydı	Don Kişot'un biyografisi bir komedi idi

2. SOSYAL DELALETLER

Zîr Sâlim'in hikâyesi, kabile üyeleri, mevali sınıfı ve köle sınıfı gibi sınıflar üzerinde kurulan kabile yaşam tarzına odaklanarak cahiliye dönemindeki sosyal yaşamın çeşitli yönlerini göstermektedir. Zîr Sâlim, Tağlib kabilesinin en cesur oğullarından ve onun en cesur şövalyelerinden biriydi. Çöldeki kabile topluluğunun yanı sıra, idari kısıtlamalar veya düzenlemelerle sınırlı olmayan çöldeki kabilelerin yaşamından farklı olarak Yemenli Tübba'nın krallığı gibi, istikrarın, medeniyetin, sosyal yaşamın düzenlenmesinin, düzenli bir ordunun ve diğer uygarlık ve medeniyet tezahürlerinin bulunduğu Arap krallıkları vardır.

Zîr Sâlim kabilesini savunmuş ve onu savunmak için savaşımlara girmiş; Don Kışot ise köylü ve fakirlerin sınıfını savunmakla uğraşıyordu. Bu durum, her birinin hareket ettiği sosyal alanı ifade eder. Zira kabile, Zîr Sâlim'in de mensubu olduğu bir sosyal birim oluşturur. Zîr'in de davası, kardeşi Küleyb'in öldürülmesinin intikamı olup sosyal mağduriyetlerle ya da kabilenin sınıflarından birinin haklarıyla ilgili değildi. Aksine, Cessâs'ı onun Küleyb'i bıçaklayarak öldürmesine sevk eden ihanet ve kini ifade eder. Küleyb ölmeden önce, Cessâs'ı ihanetinden dolayı suçladığı şiiri okudu, ayrıca Zîr'in intikamını almasını lale petti. Anlatıcı şöyle der: “(Ziba‘)–isimli kız kardeşi düşünceler deryasında kaybolurken, birden Zîr Sâlim şokunu atlatıp sarhoşluğundan ayıldı ve son nefesinde ‘varlığı daim, diri olanı tesbih ederim’ dedi. Sonra orada olduğunu zannederek hizmetçisine (Şehvân) seslendi. Ziba‘ ona ‘düşmanların senden intikam aldı, artık uyan, çünkü ölümü ve helaki tattın’ dedi. Kendini kız kardeşinin yanında görünce şu şiiri söyledi: (Kışsatü’z-Zîr Sâlim el-kebîr, 2013, s. 143)

Zîr Ebû Leylâ Mühelhil kalbinde üzüntü ateşi yanarak dedi ki:

Küleyb çöller kralı idi Cessâs onu çölde haince öldürdü

Onun öcünü almak için onun yerine oturdum

ve sabah akşam intikamı için [insanları] tahrik ederdim

Bütün kavmim ava çıktı ve [Cessâs'ın] kavmini diğer düşmanlarla birlikte tanıdılar

Katillerden intikam alasın diye beni sana getirdiler bacım

Yaşadığım sürece intikamdan vazgeçmeyeceğim

Haini öldürmeden önce gece de uyumayacağım.

Zîr Sâlim, Bekir kabilesinin üyelerini kendisine karşı kışkırtan Besûs'un komplosu nedeniyle daha önce kabilesinin mahallesinden ayrılarak Bi'rü's-Sibâ'a gitmiştir.

Zîr'in hikâyesinde Küleyb'in öldürülmesine ilişkin toplu acının belirtileri vardı. Zîr Sâlim, ona en güzel şiirlerle ağıt yaktı ve kabilesinin üyelerinden Küleyb'in intikamını almak için onunla birlikte savaşmalarını istedi, onlar da bu konuda hemfikir oldular. Besûs savaşı başladığında, Zîr, onu kendi güçlerinin bir tezahürü ve kabilelerinin diğer kabilelere karşı büyüklüğünün bir ifadesi olarak gören kavminin hayranlığıyla karşı karşıyaydı. At, Zîr'in yoldaşı olduğu gibi, özellikle cahiliye döneminde şövalyenin statüsü, bindiği atın kalitesinin yanı sıra onun gücü ve cesaretiyle ölçüldüğü için, atı olmayan bir şövalyenin hiçbir değeri yoktur. Ayrıca şövalyenin sosyal statüsü bindiği ata göre de belirlenir. Bu nedenle cahiliye döneminin şairleri, İmruülkays'ın muallakasında gördüğümüz gibi, şiirlerinde atlar hakkında onların dış görünüş ve manevi vasıflarını zikrederek methiyeler dizmişlerdir. Don Kışot'un atı ise, cılız ve zayıf idi. Şövalyelik çağının sona ermesi ve Avrupa rönesansı ile sanayi devriminin başlamasından sonra şövalyenin o dönemdeki statüsü de gerilemiştir. Bekir ve Tağlib kabilelerinin çadırları ve sade evlerine karşın, Zîr'in hikâyesinde, Kral Tübba'nın yüksek yapılı ve sütunlarla inşa edilmiş sarayı gibi tuhaf yerler ortaya çıkar. O sarayın kapıları da altın ve gümüşten yapılmıştı, duvarları mücevher ve mercanlarla süslenmişti, mimarisi tuhaftı, böylece zamanın harikalarından biri oldu. Öyle ki olağanüstü güzelliğinden dolayı Küleyb ona hayran kaldı ve kendisi için bir yerden başka bir yere taşınmanın kolaylığı nedeniyle kerpiç evlerde veya çadırlarda yaşayan kabileler arasında alışılmadık bir saray inşa ettirdi. Küleyb kendisine Arapların kralı unvanını verdi. Bu, cahiliye döneminde Arapların sosyal yaşam tarzında önemli bir değişimdir.

Kadınların sosyal rolü, şövalyeleri savaşmaya teşvik ederek, Küleyb'in ölümüne ağlayarak ve kabile üyelerini savaşmaya devam etmelerine tahrik ederek ortaya çıkmaktadır. Cahiliye

döneminde kadınların sosyal hayatta önemli bir rolü vardı. Öyle ki kadın, âşık onun için imkansız yapacak kadar sevilirdi. Nitekim Celîle kendisinden aslan sütünü getirmesini istediğinde Küleyb'te böyle oldu. Bunun üzerine onu getirmesi için Zîr Sâlim'i gönderdi, o da tüm cesaretle onu getirdi (Kımnî, 1999).

Don Kişot'un fikirleri alışılmadık ve toplum normlarının dışında görüldüğünden dolayı, amacına ulaşmak için köyler ve kırsal bölgeler arasında dolaşmak zorunda kaldı. Serüvenleri vasıtasıyla 17. yüzyılda İspanya'daki sosyal yaşamın çeşitli yönleri gösterilmektedir. Kırsal kesimde basit bir yaşam süren bir köylü sınıfı ortaya çıkarken, köylerde ise Don Kişot'un da aralarında bulunduğu zengin ve asil insanlardan oluşan bir sınıf da vardır. Zîra mızrağı ve atı olan, birkaç av köpeği olan, akşamları dana eti yiyebilen bir asilzade gibi yaşıyordu (Cervantes, 1995, p. 7). Sosyal yönler arasında anlatıcının köydeki bir düğünü, zengin bir çiftçi ile güzel bir kızın düğünü ve düğünün, gelinin köyünün yakınındaki bir çayırdaki gerçekleşeceğini anlatması yer almaktadır. Kızın ailesi damadın ailesinden daha köklü olduğu halde gelin ile damat anlaşmışlar, ne var ki zenginlik her eksikliği telafi ettiği sürece bunun bir önemi yoktu.

Kırsal toplumdaki bireyin statüsünün belirlenmesinde sınıf farklılıkları önemli bir rol oynamaktadır. Anlatıcı, Don Kişot'un yaşadığı sarayı ve yaşam tarzını anlattı. Don Kişot'un hayatının en önemli kısmını oluşturan olaylar, hayal gücünde geçmekte ve onun için bunlar umutların ve hayallerin gerçekleşmesini temsil etmektedir.

Sade kırsal yaşamıyla kıyaslandığında sert şehir yaşamı, Don Kişot'un gözlerini dolduran çok sevdiği Maya'yı, rahat yüzlü bir kadını, ona büyükbabasının Morisko sevgilisini hatırlatan genç bir kadını tasvir etmesiyle gösterilmektedir. Maya, hiçbir günahının olmadığı şehrin yaşamını şöyle anlattı: Şehir sonsuz renklerle ve nefes kesen güzelliklerle doluydu. Ama nefretlerini ve kişisel çıkarlarını ortaya koyarak bahçeleri mezarlığa çevirenler halktır. Tarih ise, kötü durumun düzeltilmesine izin vermeyen tüm çelişkilerle zengindir. Toplum ettiği yıkımın biçecektir (Cervantes, 1995, p. 165).

Don Kişot anlatıcı, İspanya'nın III. Philip döneminde yaşadığı çöküş dönemine odaklanıyordu. İspanya, Müslümanların, Moriskoların ve Yahudilerin ele geçirdiği bölgelerden sürülmesinin ardından ekonomik gücünün çoğunu kaybetti. Ayrıca o dönemde hüküm süren kötü yönetim, keyfilik ve adaletsizlik, asillerin yozlaşması ve iç savaşlar, Cervantes'in rolü Nasreddin Hoca'nın Arap ve Türk kültürlerindeki rolüne benzeyen Don Kişot karakteri üzerinden alaycı bir üslupla eleştirmek istediği sosyal sorunların artmasına katkıda bulundu. Nitekim Don Kişot'un dış görünümü ve tuhaf davranışları romanda, Don Kişot karakteri aracılığıyla kolektif bilinçte bir şok yaratmak isteyen yazarın vizyonunun ifade biçimlerinden biri olarak belki insanları İspanyol toplumunun o dönemde ulaştığı kötü duruma karşı uyarabilsin diye zikredilmiştir. Don Kişot romanında ayrıca yaşanan ekonomik gerileme, köylülerin kendi topraklarından göç etmesiyle sonuçlanan salgın hastalıkların ve kıtlıkların yayılması, kaos ve işsizliğin İspanya'nın çeşitli yerlerine yayılmasına da değinilmiştir. Dolayısıyla Don Kişot'un gerçekleştirmek istediği ilk asil misyonlardan biri yolsuzluğu ortaya çıkarmak, toplumda adalet ve eşitlik çağrısı yapmaktır.

Don Kişot romanı ile Zîr Sâlim'in hikâyesi arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları aşağıdaki tablo üzerinden özetleyebiliriz:

Don Kişot Romanı

16. yüzyılda İspanya'daki sosyal yaşamı tasvir etmiştir.

Don Kişot'un komik imajıyla zayıf, mağlup şövalyeyi tasvir ederek bireysel kahramanlıkla alay etmiştir.

Bunda kadının sevgili olarak rolü vardır.

Toplumdaki sınıf mücadelesi ve yolsuzluk şekillerini tasvir etmiştir.

Bundaki savaş fikirlerin, illüzyonların ve hayallerin savaşıydı.

Sanayi devrimi döneminin en önemli sosyal sorunlarını ifade etmiştir.

Asillerin ve liderlerin toplumdaki rolüne ve yoksulların rolünün ötekileştirilmesine değinmiştir.

Romanın anlamsal sözlüğü; dük, asil, komutan, papaz, rahip, köylü, işçi, fakir, zengin, soylu, müdür, bakan, kral, kilise, hizmetçi, yaver, yardımcı, aile, burjuva... gibi sosyal ve dinî delaletlere sahip sözcükler içermiştir.

Roman hayal gücüne, yanılsamaya ve rüyalara dayanmıştır.

Mitolojik unsurlar içermiştir.

Romanın olayları İspanyol popüler kültürüne girmiştir.

Zîr Sâlim'in Hikâyesi

Cahiliye dönemindeki kabile çatışmalarını tasvir etmiştir.

Bireysel şövalyenin rolünü ve kabilesini zafere ulaştırmasındaki rolünü övmüştür.

Kadın, bunda kabile üyelerini savaşmaya motive etme konusunda temel bir rol oynamıştır.

Kabile yapısına ve sınıflarına değinmiştir.

Bundaki savaşlar gerçek ve ölüm kalım savaşıydı.

Kabile toplumu ile şehir toplumu arasındaki farklılığı ifade etmiştir.

Kabilenin ihtişamlarını gerçekleştirme konusunda şövalyelerin rolüne değinmiştir.

Hikâyenin anlamsal sözlüğü; Kabile, kan davası, amcaoğulları, arkadaşlar, şövalye, kral, prens, ileri gelenler, çoban, hizmetçi, sevgili kadın, âşık, şair, hatip, kâhin, arrâf, köle... gibi sosyal delaletlere sahip sözcükler içermiştir.

Hikâye gerçek tarihi olaylara dayanmıştır.

Mitolojik unsurlar içermiştir.

Hikâye Arap popüler kültürünün bir parçası haline gelmiştir.

3. SONUÇ

Bu makalede iki ünlü edebi karaktere ışık tutulmuş olup iki edebi eserde yer alan en önemli öznel ve sosyal delaletler üzerinde durulmuş ve şu şekilde özetlenebilecek sonuçlara ulaşılmıştır:

– İki karakteri diğerlerinden ayıran en önemli şey, Don Kişot romanı ve Zîr Sâlim'in hikâyesindeki tasvirlerinin niteliği, aynı zamanda hedeflerine ulaşma konusundaki güdülerinin birbirine benzemiş olmasıdır.

– Kurgusal fantastik romanın doğası ile birbirini takip eden nesiller boyunca sözlü olarak yayılması nedeniyle ilginç ve efsanevi hikâyelerin eklendiği Zîr Sâlim'in gerçekçi hikâyesi arasındaki fark açıktı.

– Öznel delaletler, Don Kişot'ta hayal eden kahramanın, Zîr Sâlim'de ise gerçekçi kahramanın imajıyla ilgilidir.

– Savaş, Don Kişot'ta İspanyol toplumundaki sınıf çatışmasının ifade biçimlerinden biri olarak, Zîr Sâlim'in hikâyesinde ise kabile çatışmasının bir ifade biçimi olarak zikredilmiştir.

– İki karakter arasında dış görünüm ve ahlaki nitelikler açısından temel bir fark vardır ki bu, her iki karakterin doğasına ve iki edebi eserdeki rolüne uygundur.

– Zîr'in hikâyesi, ne kadar kan dökülürse dökülsün ve ona tabi olarak kabileler arasındaki sosyal ilişkiler ne kadar çökerse çöksün Arap geleneklerinin intikam alma konusundaki doğasını gösterirken, Don Kişot'un romanındaki çatışma toplumdaki ötekileştirilen grupların savunulmasıyla ilgiliydi.

– Don Kişot toplumuna yabancılaşmıştı, bu yüzden kendini gerçekleştirme arayışı içinde, özellikle Avrupa'da insanı diğer makinelerden hiçbir farkı olmayan yalnızca bir üretim aracı haline getiren sanayi devriminde insanın rolünü yükseltmek ve varlığının anlamını ve gerçek manasını aramak için kasabalar ve köyler arasında dolaşırken, Zîr Sâlim, Küleyb'i öldürenlerden intikam alarak varlığının anlamını aramıştır. Zira ona göre savaş varoluşsaldı ve başlattığı savaşı sonuna kadar sürdürmekten başka seçeneği yoktu.

– Her iki eser de hitabet, şiir, ezgiler, mektuplar gibi birden fazla edebi türü içermesi bakımından benzerdir.

– İki karakter, gerçek kahramanlar olmaları bakımından benzerdir. Çünkü gerçek kahramanlık, hedefe ulaşmak için kararlılıktan, azimden ve devamlılıktan gelir.

– Cervantes, romanının kahramanını (Don Kişot) düşünemeyen, deli bir insan haline getirmemeye dikkat etmiş, aksine yaptığı şeyin doğru olduğuna dair argümanlar ve kanıtlar sunabilen bir insan haline getirmiştir. Zîr Sâlim de alışılmadık bir şekilde davranan gerçekçi bir adamdı ve davranışları efsanevi nitelikler kazandı.

KAYNAKLAR

Bozkurt, N. (2005). *Fikir Mimarları-1: Hegel*. İstanbul: Say Yayınları.

Carlyle, T. (2021). *Kahramanlar, Kahramanlara Tapınmak ve Tarihte Kahramanlık Üzerine*. (Z. Ünalın, Çev.) İstanbul: Saltokur.

Cervantes, M. (1995). *Don Quijote*. (R. Hakmen, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar.

Claudio, G. (1993). *The Challenge of Comparative Literature*. London: Harvard University press.

Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Fromm, E. (2006). *Psikanaliz ve Din*. (E. Erten, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Hûrşid, F. (2002). *Edebü'l-ustûra 'inde'l-'Arab*. Kuveyt: Silsiletü İlimi'l-Marife.

Kımnî, S. (1999). *(el-Ustûra ve't-türâs*. Kahire: el-Merkezü'l-Mısri li Buhûsi'l-Hadâre.

kışetuz Zîr Salem el-kebyr. (2012). Beyru: el-cemel Yayınları.

Kıssatü'z-Zîr Sâlim el-kebîr. (2013). Beyrut: El-Cemel Yayınları.

The Hutchinson Encyclopedia of Literature. (2006). Abingdon: Helicon Publishing.